

Павло Гай-Нижник, Київ.
Спеціально для «Час і Події»

29 квітня 1918 р. у Києві стався державний переворот. Владу Центральної Ради було повалено, а Українську Народну Республіку змінила новопроголошена Українська держава у формі Гетьманату П. Скоропадського.

Українські соціалісти з перших же днів перевороту перейшли у жорстку опозицію до нового режиму й розпочали підпільно готувати повалення влади гетьмана. Відтак, більшовицька Росія (соціалістична РСФРР), яка ще нещодавно здійснила агресію проти соціалістичної УНР, але змушена була залишити терени України під тиском 450-тисячних німецько-австро-угорських військ, яких Центральна Рада запросила на допомогу проти більшовицьких окупантів, також готувалася до реваншу. Більшовицьке керівництво, уклавши вимушене перемир'я з Україною, встановило контакти з учорашніми ворогами (українськими соціалістами) й спрямувало на територію Гетьманату цілу армію саботажників і терористів. Почалася нова, підпільна, війна, мета якої була – повалення влади гетьмана, а згодом (як показала історія) – й знищення української державності.

Гетьманські спецслужби (Особливий (Осібний) відділ Власного Штабу пана гетьмана та Департамент Державної Варти Міністерства внутрішніх справ) розпочали справжню війну з більшовизмом в Україні, яка тісно перепліталася з протистоянням із вітчизняним соціалістичним підпіллям, російськими есерами й «білими» агресивними організаціями та з протидією німецького військового командування).

Головну увагу агентів Осібного відділу було спрямовано на боротьбу з більшовицькими агентами, що відряджалися на територію Української Держави для антиурядової агітації, проти українських соціалістичних діячів, які стояли на чолі антигетьманського руху, та єврейських агітаторів, що сіяли розбрат серед населення. Для налагодження цієї роботи начальник відділу Д. Бусло вже 25 липня 1918 р. подав начальникові гетьманського Штабу – Б. Стеллецькому – рапорт, у якому зазначалося, що у столицю проникло багато «агентів Радянського уряду», що мали за мету організацію протигетьманської та протинімецької агітації й мали безпосередній контакт із місцевими підпільними більшовицькими осередками та радянською мирною делегацією*.

У рапорті також вказувалося на потенційну небезпеку як діячів українських соціалістичних партій, так і політичних емігрантів – російських монархістів, а також різних політичних авантюристів та злочинців. Начальник Осібного відділу пропонував застосувати такі оперативні заходи: перенести мирні переговори з більшовицькою делегацією у невеличке прикордонне містечко, або поселити її членів в одному готелі Києва, де встановити за ними цілодобовий нагляд; посилити охорону кор-

Протистояння: гетьманські спецслужби проти більшовицького підпілля

донів і встановити спеціальні перепускні пункти на кордоні з Росією; у всіх потягах, що прямують із Росії, здійснювати перевірку документів, а у випадку виникнення підозри – багажу і речей; у потягах російсько-українського сполучення призначити таємних агентів Державної Варти; посилити кадровий потенціал контролери та органів правопорядку за рахунок залучення до роботи колишніх царських жандармів та поліцейських; запровадити обов'язкову прописку на проживання протягом 24 годин, за порушення якої притягати до високої грошової відповідальності; адресний стіл передати до відання столичного отамана і встановити нагляд за його урядовцями; підпорядкувати двірників і швейцарів Державній Варти; посилити режимність на телефонних вузлах, що обслуговували правоохоронні органи.

Як відомо, перенести переговори з делегацією РСФРР із Києва в інше місце не вдалося. Начальник Штабу гетьмана – Б. Стеллецький – згадав: «По за сумнівом, що вся ця Радянська делегація була одна лише комедія, але більшовики нею користувалися заради агітаційних та інформаційних цілей... Були хвилини, коли остаточно приймалися рішення перервати усі зносини з цією делегацією й запропонувати їй виїхати, але в ту рішучу хвилину дипломатичного розриву виступала гладка фігура Мумма (німецького посла – П. Г.-Н.), і він наполегливо рекомендував не робити цього ризикованого кроку, який може призвести до відкриття військових дій між Україною та Радянською Росією, до якої Україна не була підготована, а німецькі війська на Україні перебувають зовсім не для того, аби вести війну з Росією через самостійність України. Мумма нагадавав, що в Москві перебуває німецький посол, відповідно Німеччина вважає Радянську Росію серед своїх друзів, а не ворогів».

Водночас вже 30 липня Рада міністрів ухвалила Статут «Про облік населення в містах і міських оселях Української Держави». Через місяць, 30 серпня, гетьман затвердив Статут «Про кордонні пункти і їхні штаби», а 18 жовтня 1918 р. міністр внутрішніх справ – І. Кістяковський – видав таємну інструкцію, в якій наказав урядовцям Державної Варти контролювати цілодобове чергування двірників біля воріт більшовицького представництва.

Крім того, агентура Осібного відділу чітко відстежувала діяльність більшовицьких агентів, як то щодо: таємної Всеукраїнської конференції більшовиків та підпільної партійної наради Ю. П'ятакова у Києві 31 серпня; переходу в Київ колишнього командувача 3-ї радянської армії Лазарева та його зміну зовнішності й плани переїзду до Одеси (рапорт від 25 вересня); Гімельфельда, який керував Московськими інструкторськими курсами з підготовки агітаторів для України та зв'язків із закордонним комітетом РСДРП (б) членів ВНК у Москві Яковлева і Рижкова, (рапорт від 12 жовтня); зборів столичних комуністів для зустрічей із кур'єрами з провінції, які щоденно о сьомій вечора відбувалися в київській кооперативній ідальні на Подолі, а також щодо таємного складу забороненої літератури, що

розташовувався на розі столичних вулиць Межигорської і Хорєвої, у будинку ¹ 18 (агентурні повідомлення від 16 листопада) тощо.

Додам принагідно, що спостереження провадилося й за деякими російськими політичними діячами. Так, зокрема, з приїздом до Києва П. Мілюкова та Б. Савінкова, за ними було встановлено негласний нагляд, причому, особливої уваги було надано пересуванню та діяльності Б. Савінкова.

Одночасно діяли в Україні російські терористичні організації, які ставили за мету викликати паніку в Україні, розсварити німців з українцями. Першим терористичним актом був вибух 6 червня 1918 р. порохівих складів у передмісті Києва, в Звіринці. Сила вибуху була такою великою, що близько 10 тисяч людей залишилися без притулку, а майже 1.000 були поранені та вбиті. 14 червня в Києві загорілось 35 дров'яних складів, наслідком чого було знищено у вогні паровий млин, спиртовий завод, фанерну фабрику, і близько 10 тисяч людей залишилися без даху над головою. 31 липня в Одесі стався вибух на складі боеприпасів.

24 вересня 1918 р. начальник гетьманського Штабу надіслав повідомлення про інформацію, яку отримав від агентури, директорів Державної Варти, київському губернському старості, начальникові освідомчого відділу при полтавському губернському старості, комендантам німецьких залог – майорові Гасе і обер-лейтенантові Вальке. У ньому зазначалося, що в Золотоноському і Канівському повітах існують готові до виступу проти гетьмана озброєні селянські дружини загальною чисельністю до 10 тис. осіб, які через кур'єрів (братів Герасима і Пилипа Воронів) отримували вказівки з Москви і влаштували зв'язок з єврейськими підпільними організаціями в Києві. Агенти Осібного відділу встановили місце переховування однієї з столичних груп, що вчиняла терористичні акти з метою здобуття коштів. Бойовики на чолі з Б. Моргулісом, членом більшовицької партії, збиралися для акції у приміському районі Києва – Деміївці.

У вересні 1918 р. було успішно закінчено агентурну операцію, в результаті якої заарештували колишніх червоногвардійців: О. Сухарева, В. Демиртаєва, Г. Дудмера, Ф. Садовського, І. Олександрова, Ф. Де-

нисенка, М. Дергаманщика, В. Курпатого, М. Курпатого, М. Усаєва, Б. Дем'янюка, П. Білоусова, Д. Грицаря, котрі у січні 1918 р. розстрілювали російських офіцерів і українських козаків. Під час попереднього слідства урядовці юридичного відділення довели провину заарештованих.

30 липня російський есер Донської кинув бомбу в німецького фельдмаршала Айхгорна і вбив його та його ад'ютанта. Без кінця підготовлялися атентати на гетьмана.

27 вересня 1918 р. Департамент Державної Варти по лінії Освідомчого відділу цілком таємно повідомляв київському міському отаманові, що ще у серпні-місяці начальник Осібного відділу Д. Бусло спеціальним рапортом (¹ 920) повідомив начальника гетьманського Штабу Б. Стеллецькому, що, відповідно до «цілком достовірних агентурних відомостей», 15 вересня 1918 р. група з 28 осіб ухвалила вбити П. Скоропадського. Виконавців замаху було обрано шляхом жереба, який випав на таких собі Івана Андрійовича Смірнова та Афанасія Степановича Барклаєва. Задля виконання теракту вбивці мали 17 вересня виїхати до Німеччини і там здійснити замах. Ліквідація гетьмана мала стати не просто політичним убивством, а сигналом для загального повстання в Україні. Саме цим обумовлюється втаємничення від'їзду П. Скоропадського до Німеччини для зустрічі з Вільгельмом II і таке ж повернення гетьмана в Україну, як і зміна терміну візиту, що відбувся на початку, а не наприкінці вересня 1918 р. Як відомо, терористам не вдалося втілити в життя свій намір, і глава держави залишився живим, але й важливим у цій розробці є те, що вона означено вказує, принаймні, на два важливі факти: взаємозв'язок убивства П. Скоропадського з початком повстання проти його режиму та взаємодію групи заколотників в Україні з російськими більшовиками.

6 жовтня члени терористичної організації зібралися в одному з готелів Харкова, куди з Курська прибув член головної військової ради – підосава Поздняков (справжнє прізвище невідоме). Членами організації були: зять Гермогена студент Тарараєв (розпорядник розстрілів), його сестра Марія Тарараєва (секретар трибуналу), осавул Шурупов (новочеркаський чоботар, що мешкав на вул. Платонівській і видавав адреси), такий собі Васильєв (що жив у Новочеркаську поміж вулицями Отаманською та Московською), а також – ще якийсь новочеркаський чоботар, прізвище якого не було встановлено, машиніст Іван Волгін (мешкав у Борисоглібську), Черемухін та Понедєлєїн (що мешкали на станції Євстратовка).

7 жовтня 1918 р. начальник контролери відділу Штабу Південної (Южної) армії передав українським спецслужбам отримані ним таємні відомості, що Радою народних комісарів РСФРР ще на початку серпня під виглядом дипломатичного представника було відряжено до Києва спеціального радянського чиновника-агента, на якого покладалося керівництво терористичними актами в Україні. Основним його завданням була організація замаху на гетьмана П. Скоропадського та донського отамана П. Краснова, на що Л. Троцьким було виділено близько 4 млн. рублів. Терористи повинні були прибути з Росії до Києва й зустрітися з вищевказаним дипломатом-агентом у столичному готелі «Марсель» і отримати від нього відповідні директиви.

Закінчення на стор. 62

Від редакції:

За останні роки 20 в Україні сформувалася думка, що на Сході країни патріотів не було і бути не могло. Однак життя набагато складніше і цікавіше, ніж ми звикли собі уявляти, а люди – набагато сильніші і сміливіші, ніж комусь хотілося б змусити нас думати...

До 70-річчя створення УПА: Галина Гордасевич, українська націоналістка із Донбасу

Вояки Української Повстанської Армії не лише воювали. Вони творили пісні, легенди. Одним словом – свою культурну атмосферу. І в цій атмосфері зростали тисячі людей. Навіть після того, як УПА припинила своє існування, ця атмосфера не відразу зникла. Вона дала свої плоди. І одним з таких плодів стала поява донбаської письменниці Галини Гордасевич.

Ця жінка прожила непросте життя. Народилася 1935 р. в сім'ї православного священика в містечку Кременець. Тут працювала українська гімназія, в якій незадовго перед тим навчався Улас Самчук та Оксана Лятуринська. Тут же Сергій Даушков, цікавий, але, на жаль, не поцінований український письменник, намагався організувати українське видавництво.

Правда, батькові Галині Гордасевич, отцю Леоніду, не дали змоги працювати ні в Кременці, ні в його околицях. Він не цікавився політикою. Але свідомий був свого українства. І цього було досить, щоб зазнати переслідувань з боку міжвоєнної польської влади. Його послали працювати на далеке Полісся – спочатку в село Язвинки під Лунінцем (нині це територія Білорусії). Галина Гордасевич у свої спогадах «Мій батько – православний священик» описала такий епізод: «...раптом викликає його до себе в Лунінець пан староста і починає розпитувати, якою мовою «пан ксьондз» спілкується зі своїми прихожанами – чи часом не українською? «Це не чиста українська, – відповідає мій батько, – але її не назвеш і білоруською. Там є трохи тієї, а трохи тієї, та й польські слова зустрічаються». – «Ні, пан ксьондз має розмовляти з усіма тільки польською мовою. У себе в сім'ї також». А коли батько відмовився, то почув погірдливе: «Я з більшовиками воював не для українців чи білорусів, а щоб була Польська для поляків!» Після цього отця Леоніда перевели аж під Пінськ. Йому запропонували написати меморандум про ставлення до польської влади. Він вже готувався до ув'язнення в концтаборі Берези-Картузької. Однак початок Другої світової війни, в результаті якої зникла Польська держава, врятував його від цього страшного ув'язнення.

Натомість прийшли «радянські визволителі», які поводитися не краще, а то й гірше, ніж польські окупанти. Отця Леоніда не раз викликали й вимагали, щоб зрікся своєї віри в Бога. Він вперто відмовлявся. Ці відмови, небажання співпрацювати з радянською владою рано чи пізно мали привести до в'язниці. Отця Леоніда врятувала німецько-радянська війна, що почалася в 1941 р. Прийшли ще інші, на цей раз – німецькі окупанти, яких мало цікавило питання релігійності українців.

У часи німецької окупації сім'я Галини Гордасевич жила на Поліссі, на півночі сучасної Рівненської області – в Дібровиці (офіційно зараз це місто іменується Дубровиця), селах Городок і Кричильськ. Репресії німців, створення української партизанки (УПА) – все це лишилося в пам'яті письменниці та її батьків.

Ось один воєнний епізод, який оповів отець Леонід: «...почав я службу, як підходить староста і каже: «Батюшка, з Антонівки до села їдуть німці». Ну, що мені було робити? Я не знав, що в німців на умі, адже вже були випадки, коли німці спалювали

церкви, з усіма людьми в них. Вийшов я до людей і сказав: «Люди добрі, мені сказали, що до села наближаються німці. Але я вже почав службу Богу, і ні під яким приводом не можу її лишити незакінченою. А ви робіть, як знаєте. Проте я закликаю вас покластися на милість Богу. Он жежи ваша моя жінка і мої діти, що вже нам судилося, те нехай і буде». І всі люди залишилися в церкві, а я правив і думав про те, яку відповідальність за них взяв я на свою душу. Закінчив службу, виходжу, а там німці розкопують могилу, яку минулої ночі почали насипати повстанці. Офіцер зупинив мене і почав допитуватись, що там закопано, – хтось їм доніс, що там заховано зброю, – потім сказав: «Ну, добре, можете йти». Я йду з жінкою і дітьми і буквально відчуваю, як у мене волосся на голові сивіє. Думаю: зараз одна черга з автомата – і всіх нас немає». Правда, ця історія скінчилася щасливо. Німці розкопали могилу, знайшли там поховання – і ніякої зброї. Тому жителів села не зачепили.

Життя української священицької родини за часів німецької окупації зображене Галиною Гордасевич у повісті «Ноїв ковчег», яка вперше була опублікована в 1998 р. Перше, це найсильніший твір письменниці. До того ж твір, який має чимало автобіографічних моментів. На Різдво 1944 р. у хаті волинського священика Іларія, в силу обставин, збираються різні люди – це православний священик зі своєю родиною, який втік від німецької розправи, представники збіднілої польської та російської аристократії, прості українці, побиті злою долею, і навіть маленьке циганча, яке випадково врятувалося від німецького розстрілу. Фінальна сцена – це вертепне дійство.

«Більшість були зодягнені, – читаємо в повісті, – просто в кожухи чи свитки, але були серед них і ряжені. І в тому, як вони були одягнені, змішалася вся тисячолітня історія Русі-України... Вони розігрували невибагливу виставу – колись обрядове дійство, сповнене символічного значення та магічної сили, а тепер наїв-

ну фольклорну виставу, де було намішано всього потрохи». Так само й вірш, що його прочитав хлопець у формі воюючої УПА, був сумішшю, «у якому рядки Шевченка, Франка, ще якихось поетів переплелися з явно слабкими рядками якихось любителів», і закінчувався цей вірш рядками «Верни нам, Боже, Україну!» Це був ніби проблиск непевної надії.

Якщо ви хочете довідатись про життя волинців за часів німецької окупації, читайте «Ноїв ковчег». Цей твір поєднує майже документальну точність описуваних подій з високою художністю. Водночас він «позапартійний» і глибоко гуманістичний. Якщо не знайдете його в паперовому варіанті (він кілька разів перевидавався), то можете легко відшукати в мережі Інтернет.

Галині Гордасевич належить ще один чудовий твір, який має стосунок до подій Другої світової. Називається він «Іх звали просто – «хлопці». У ньому органічно поєдналися мемуаристика й публіцистика. Там поданий незаангажований погляд на УПА як на явище, породжене реаліями німецької та радянської окупації. Наведу деякі уривки з цього твору. Починається він такими словами:

«У Городець ми приїхали під час війни, точніше, під час окупації, коли німці вже на фронті почали зазнавати невдач та й в тилу в них виникло багато партизанських загонів. Партизани ділилися на українських, польських і советських (згідно з правилами української мови, слід би говорити «радянських», але ж ніхто їх так не називав). А ще були якісь окремі особи, які воювали з німцями самі по собі. Наприклад, пам'ятаю, як ще в Дібровиці розповідали про легендарні вчинки якогось Бугая. А ще були просто грабіжники, яким було однаково – поляк ти чи українець, аби було чим пожитись. Усякі були.

Ми – українські партизани, Не знаєм, що таке є страх, Живемо в полі – обрій знайий, Живемо в полі та ярах.

Ще одну строфу з тієї пісні я пам'ятаю, а от звідки я її знаю? Мабуть, співали хлопці, а я почула і запам'ятала. Тільки це неправда, вони жили не в полі. Спочатку вони жили просто в хатах, хоч під хатами вже копались бункери. Майже під кожною хатою, бо ж усі хлопці з Городця були в українських партизанах. Тому, власне кажучи, ніхто й не говорив «українські партизани», говорили простіше – «хлопці». Хлопці приходили, хлопці переказували, хлопці витримали бій».

Галина Гордасевич відзначала не лише хоробрість «хлопців», але й їхню природно селянську культурність. Наприклад, вона розповідає про упівця Карпа Лозу. На Різдво 1945 р. він прийшов у справах в село Кричильськ, де тоді жила сім'я Гордасевичів. Полагодивши справи, спеціально зайшов до їхньої хати, приві-

тав з Різдвом батька й матір Галини. При цьому сказав матері: «Вибачте, матушко, але ж не міг я піти з вашого дому, не привітавши вас зі святами». Здавалось, дрібниця, але яка промовиста.

Коли в село прийшли «радянські визволителі», «хлопцям» спеціально радвала протиставила «яструбків» чи «стрєбків», членів т.зв. «истребительних отрядов». Ось яку характеристику дає Галина Гордасевич цим людям:

«В «яструбках» були різні люди, бо, зрештою, туди насильно мобілізували тих, кого за віком чи за станом здоров'я не можна було забрати на фронт. Але ядро цих загонів склали люди, які в селі не користувались повагою через свою ледачу вдачу, схильність до чарки та інші гріхи. Про кривого Сергія, який став першим головою сільради, говорили, що він при Польщі сидів у тюрмі за злодійство, а тепер видає себе за політичного борця. Воно, мабуть, так і було, бо навіть я, дитина, слухаючи його розмови з моїми батьками, бачила, яка це немудра людина. Визначально: він відразу почав говорити тільки російською мовою, а що знав її погано, то не раз виходило дуже смішно. Так, він почув, що батько не завжди вимагає від прихожан довіду з загус, як це мав би робити, і заїхав провести «виховавчу бесіду». Ні, правда вимагає визнати, що він не гримав і не погрожував, він лише докірливо сказав: «Батюшка, не нарушайте наших беспорядков».

На жаль, такі люди за радянських часів становили немалий відсоток управлінців на Волині. І не тільки на Волині. А їхні нащадки і далі продовжують керувати. Ми ж лише дивуємося та патетично вигукуємо: «І що ж ми за народ такий!»

Галина Гордасевич з іронією описує «бойові подвиги» «яструбків». Ці ж «яструбки» поводитися себе як дикуни. Ось один епізод зі спогадів письменниці. Енкаведисти розгромляють упівський загін Борсука, що діяв у околицях села Кричильськ. Упівців застали сонними в лісі й без бою просто перестріляли. Рідні «поїхали в ліс, забрали вбитих (їх чомусь там і залишили), привезли в село і поховали на кладовищі. А десь наступного дня приїхали «стрєбки», довго топтались по могилі й стріляли в них. Для чого це вони робили? Хотіли помститись на мертвих за той страх, в якому весь час жили? Я це бачила своїми очима, бо кладовище було проти нашого дому, десь так метрів за триста». Думаю, це свідчення коментувати не варто.

Пише Галина Гордасевич і про псевдоупівців, які вбивали простих українських селян. Говорючи про звирячі бивства, які приписувалися УПА, письменниця говорить: вона не вірить, що це робили упівці. Вони, на її думку, «могли вбити голову сільради, викритого секота чи бодай того, кого запідозрили в сексотстві, та для чого було партизанам, які ховалися в лісі, але годувалися з довоколишніх сіл, а отже, були залежні від їхніх мешканців, для чого їм було вчиняти... безглузду жорстокість і настроювати людей проти себе? Це потрібно було енкаведистам...» Для цього створювалися спеціальні загони. «Саме вони й грабували, й палили, й убивали, і цим упольовували відразу двох зайців.

Закінчення, поч. на стор. 60

Перш за все мав бути вчинений замах на П. Скоропадського, а вже потім – на П. Краснова. Однак плани було кореговано. За вказівкою голови більшовицької мирової делегації на переговорах між Українською Державою та РСФРР – Д. Мануїльського – вбивство П. Краснова було скасовано, позаяк замах міг негативно вплинути на козацтво і ще більш посилити антибільшовицькі настрої на Дону. Він напав на тому, аби шляхом підкупу та агітації лівої частини Кругу Всевеликого війська Донського влаштувати перевибори донського отамана і таким чином знешкодити П. Краснова. З метою влаштування перевиборів активно працювали з донським командним складом дехто Богучарський та лікар-більшовик Попов, проте їхній задум зазнав невдачі. Відтак ставку знов було зроблено на терор.

У жовтні 1918 р. за наказом І. Кістяковського були заарештовані члени двох викритих крупних більшовицьких організацій у Києві та Одесі. Допит затриманих, труси та обшуки в цих організаціях і навіть у самих делегатів виявили тісний зв'язок між більшовицькою мирною делегацією, українськими соціалістичними діячами та радикальними терористичними організаціями, а також – посередництво між ними представників німецької влади. У розпорядженні МВС були неспростовні докази того, що члени більшовицької делегації ведуть посилену більшовицько-революційну агітацію в Україні, не шкодують мільйонів рублів на організацію залізничних страйків та на організацію збройного повстання тощо, але німці всіляко заважали приборканню цих дій та всіляко прикривали ленінських агентів. Тим не менш, І. Кістяковський без вагань арештував більшовиків Єгорова, Дибенка та інших, наказав здійснити трус у приміщенні мирової делегації РСФРР та біль-

шовицького консульства. Під час обшуків і там було знайдено докази підривної діяльності більшовицьких делегатів, їхні таємні антидержавні зносини з українськими соціалістами та представниками німецького штабу. Відтак, І. Кістяковський видав наказ арештувати більшовиків Г. Раковського та Д. Мануїльського після зриву мирових переговорів делегації РСФРР з Україною. Наслідком була вкрай різка вимога заступника німецького посла барона Мумма, радника Тіля, – негайного звільнити арештованих, повернути вилучені при обшуку документи, а також відставки І. Кістяковського. Це призвело до урядової кризи, коли 19 жовтня 1918 р. 9 міністрів (Василенко, Ржепецький, Романов, Колоколюць, Гутник та ін.), вступившись за міністра внутрішніх справ, демонстративно подали у відставку.

Крім того, більшовики через свою агентуру в Україні створювали підпільну (т. зв. «соціалістичну») армію. Так, у терміновому цілком таємному донесенні (1 6178) Освідомчого відділу Державної Варти до столичного отамана від 19 жовтня 1918 р. повідомлялося, що 16 жовтня у Чигирині, Київської губернії, було заарештовано такого собі Івана Михайловича Мацака, який на допиті зізнався, що в серпні його – разом з іншими агентами – привіз головний комісар Москви з Росії в Україну для формування соціалістичної армії. Арештант показав, що головним більшовицьким агентом по Київській губернії є офіцер-лігун Павло Іванович Петров (що мешкав у столиці по вул. Фундуклеївській, 68, кв.14), по Черкаському повіті – Олександр Смірнов, по Звенигородському – Семен Іванович Якушевич, по Уманському – Федор Філіпович Іванов, по Чигиринському – Павло Пастій-Пастушенко. У терміновому донесенні також повідомлялося, що в ніч з 19 на 20 жовтня на квартирі П. Петрова відбувається з'їзд усіх цих агентів.

Відтак більшовицька Росія формувала в Україні армію терористів, які мали за мету фізичне усунення гетьмана й здійснення військового заволодіння, що мав розбурхати масштабне повстання проти існуючої влади. Отже, водночас із планами збройного повстання, який організували українські соціалісти, існував й план фізичного усунення гетьмана, який готували більшовицькі агенти, позаяк у спецслужб РСФРР (на відміну від українських опозиційних діячів) було достатньо відповідних кадрів терористів та практичного досвіду, і в цьому окреслено видно більшовицьку кооперацію з планами заволодіння українських соціалістів (т. зв. групою Винниченка – Шаповала; останній, до речі, згадував, що більшовики пообіцяли їм «допомогу людьми і навіть на організацію повстання обіцяли дати допомогу – три мільйони карбованців»).

Чутки про заколот проти П. Скоропадського вже ширилися усім Києвом та країною. В. Винниченко та М. Шаповал навіть вимушені були спростовувати їх на скликаному есерами офіційному засіданні УНС, називаючи їх авантюристичними та провокаційними. Заколотникам було відомо, що 13 листопада 1918 р. німецькими вояками у Києві було створено Велику солдатську раду, що ухвалила рішення про невтручання у внутрішні справи українського народу. Ввечері того ж дня, 13 листопада, у будинку Міністерства шляхів, у кабінеті урядовця для особливих доручень О. Стокози зібралися: В. Винниченко, А. Макаренко, Ф. Швець, М. Шаповал, О. Янко, генерал О. Осецький, Ю. Чайковський, полковник В. Тютюник, полковник М. Аркас, П. Дідушок, О. Мицюк, В. Кушнір, П. Андрієвський, полковник Є. Коновалець та І. Кульчицький. Головував В. Винниченко; протокол не вівся. Народа без довгих дискусій постановила: підняти негайно всенародне по-

встання проти П. Скоропадського, а представники УПСР та Селянської спілки висловилися за створення революційного уряду у формі Директорії Української Народної Республіки. Розглядаючи будь-які можливості мирного переобрання влади учасники відмовилися й затвердили план повстання. Відомо також, що перед цим лідер заколотників – В. Винниченко – у помешканні заступника міністра фінансів України – соціал-демократа В. Мазуренка – зустрічався з більшовиками Х. Раковським та Д. Мануїльським, де й було остаточно домовлено про початок повстання. Тож не дивно, що над військами Директорії, які почали брати у кільце Київ в авангарді зі Січовими Стрільцями, що вступили на столицю з Білої Церкви, поряд зі синьо-жовтими та жовто-блакитними прапорами майорили й червоні стяги. Більшовики ж, допоки українці брали участь в міжосібній боротьбі, зосередили власні війська у нейтральній зоні й через кілька днів вдерлися в Україну. 14 грудня 1918 р. гетьман П. Скоропадський зрікся влади, а майже через півтора місяці Київ залишила і Директорія, а до столиці України увійшли більшовицькі війська.

*Запропонував радянській Росії розпочати мирні переговори ще 30 березня 1918 р. уряд УНР. Упродовж тривалого часу уряди не могли дійти згоди стосовно місця переговорів. Тим часом в Україні відбувся державний переворот й було встановлено гетьманську владу П. Скоропадського. Мирна делегація РСФРР прибула для ведення переговорів з Москви 22 травня 1918 р. У її складі було майже 40 осіб. Делегацію очолювали Х. Раковський та його заступник Д. Мануїльський. Головою української делегації на переговорах був професор С. Шелухін, заступником – І. Кістяковський, а з 10 серпня – П. Стебницький.

Павло Гай-Нижник, доктор історичних наук, академік Української академії наук

Закінчення, поч. на стор. 61

Знову ж таки, з одного боку, вночі вбивали тих, кого запідозрили у зв'язках з бандерівцями, а з іншого – вдень заарештовували і вивозили інших, звинувачуючи їх у таких зв'язках і у тих самих вночі скоєних злочинах».

Майбутня письменниця сама мала гіркий досвід спілкування з такими псевдоупівцями. Вона розповідала:

«Я пам'ятаю, як до нас у дім зайшов молодих хлопець зі зброєю, українською мовою привітався і сказав:

– Батьюшка, нам потрібен кінь, ми знаємо, що у вас є.

– Так, кінь у мене є, – відповів батько, – але хто ви такі, щоб я мав вам коня віддати?

– Ми? – перепитав хлопець і затнувся. – Ми українські партизани.

Я не пам'ятаю обличчя того чоловіка і в що він був одягнений, але я добре пам'ятаю, як він розгубився, почувши батькове запитання, як довго він мовчав після того «Ми?» і з яким зусиллям сказав оте: «Ми – українські партизани». Але що ми їм тут діяти мій батько? Сказати: «Не дам»? А може, на це вони й розраховували, щоб був привід його розстріляти? Коня вони забрали, а коли через кілька місяців мого батька заарештували, то серед інших звинувачень було і таке: постачав бандерівцям коней».

Радянське «визволення» принесло Галіні Гордасевич чимало страждань. У 1946 р. арештували її батька. Лише дивом вдалося йому вижити в таборах. Сім'я бідувала, ледь зводячи кінці з кінцями. Часто Галіна залишалася без шматка хліба. А в 1952 р. її, ще неповнолітню, заарештували й засудили «... за складання націоналістичних віршів та антирадянську агітацію серед студентів». Насправді, звинувачення було цілком надумане. Але не можна було тримати на волі доньку священика, до того ж ще «ворога народу».

Правда, Галіні Гордасевич пощастило. Невдовзі помер «батько» Ста-

лін. І майбутня письменниця потрапила під амністію. У кінці 1954 р. виїшла на волю. Про свої митарства, пов'язані з арештом і перебуванням в ув'язненні вона описала в автобіографічній повісті «Соло для дівочого голосу». Це вражаючий твір, який сильно й водночас спокійно передає жахиття сталінської доби. Не буду звертатися до сюжетів повісті, наведу лише один уривок:

«Люди добрі! Давайте будемо жити, як живеться, можемо сваритись і миритись, але нізачо в світі не допустімо, щоб знову повторилася та ситуація, коли весь народ ділиться на чотири частини: ті, які вже сидять за колючим дротом; ті, які саджують за колючий дрот; ті, які ще наразі не сидять за колючим дротом; і, нарешті, ті, які шпигують за тими, хто ще наразі не сидить за колючим дротом. Це був страшний час, і страшно, що він втягнув у свій вир десятки мільйонів людей, і страшно, що він тягнувся не рік і не два, він посяв у душах стільки зла, що я і не знаю, коли ми його подолаємо. Одні ставали жорстокими, другі ставали підлими, треті ставали переляканими. А зло породжує зло. Жертви жорстокості починають плекати надію на відплату, це здається їм справедливою, і вони самі не помічають, як бажання справедливості переростає у жорстокість».

На жаль, ці слова в Україні не втрапили своєї актуальності...

Сім'я Гордасевичів, фото надано автором

Після ув'язнення Галіна Гордасевича «оргнабором» поїхала на Донбас. Спочатку працювала різноробочою на будівництві, потім – у Макіївці на труболіварному заводі, керівником драмгуртка в шахтарському селищі Ханжонково, друкарем в Донецькій обласній друкарні. Тут же, на Донбасі, здобувала освіту – заочно навчалася в школі робітничої молоді, Донецькому індустріальному інституті, на театральному відділенні культосвітнього училища. Тут також стала на письменницький шлях – закінчила Московський літе-

ратурний інститут, працювала редактором в Донецькому обласному управлінні по пресі, сценаристом у Донбїтрекламі. У 1984 р. стала членом Спілки письменників України й перейшла на творчу роботу.

Щоправда, життя україномовного письменника на Донбасі не було солодким. Про це писав Василь Стус: «Я знаю нещасних українських прозаїків, які живуть у Донецьку й змушені самі «збирати» собі тираж, ідучи з однієї книгарні до іншої, бо їхні твори, бачите, не прибуткові».

У часи перебування Галіна Гордасевич стала відома як громадська активістка. Вона належала до ініціаторів створення на Донбасі Товариства Української Мови, Народного Руху. У 1990 р. переїхала до Львова. Їй було відведено ще якихось десять років життя. Саме тоді вона написала свої найкращі твори. Це згадувані повісті «Ноїв ковчег», «Соло для дівочого голосу», спомини «Із сімейного альбому». Особливо хочеться відзначити її документальну розвідку «Степан Бандера: людина і міф». Як на мене, це найкраща популярна біографія провідника ОУН – до того ж написана без якоїсь партійної заангажованості.

Померла Галіна Гордасевич у 2001 році. Відспівували її в церкві Чесного Хреста в Кременці, де свого часу хрестили. Тут же, в Кременці, вона була похована.

Як бачимо, письменниця більшу частину свого життя прожила на Донбасі. Проте цей край так і не зробив з неї «радянську людину», не витравив українську душу. Спомини про своє дитинство, юність, той час, коли на Волині воювала УПА, Галіна Гордасевич пронесла до кінця своїх днів. І лишалася, попри складні життєві обставини, українською патріоткою.

Автор: Петро Кралюк

Джерело: День

(<http://www.day.kiev.ua/236734>)